

Osmanlı-Kutsal İttifak Savaşlarında Bir Savaş Finansman Kaynağı Olarak Nefîr-i Âmm Bedeli (1688-1689)

Murat Tuğluca*

A War-Funding Source during the Ottoman-Holy Alliance Wars: Nefîr-Âmm (General Levy) Tax (1688-1689)

Abstract ■ In 1683, the defeat of the Ottomans in Vienna led to the emergence of a Crusader alliance as *Sacra Ligua* in Europe. The Ottoman Empire started to lose ground in Hungary and Morea in the war with the alliance. In 1686, because of the great losses, a general levy was declared. Participating in *jihad* then became *fard* (a must in Islamic law) for all Muslims and a kind of mobilization was implemented. The general levy imposed financial and military obligations on the population. In this context, in 1688, a new tax was enacted called *nefir-i âmm bedeli*. In this study, the Ottoman Empire's effort to increase financial income via *nefir-i âmm bedeli* has been analyzed. The focus of the study is *nefir-i âmm bedeli*'s financial contribution to the sustainability of the war and the reflections of the society against the demands of the state. The investigations show that the tax resulted in a revenue of 3.28% of the state's total income, and the society did not show great opposition during the collection of this tax.

Keywords: mobilisation, war funding, taxing, extraordinary taxes, resistance to tax.

* Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.

Çalışma, TÜBİTAK tarafından desteklenen SOBAG 114K903 numaralı ve “Devlet-Toplum İlişkileri Bağlamında Osmanlı’da Nefir-i Âmm Uygulaması (17. Yüzyıl Sonu ile 19. Yüzyılın İlk Yarısı)” başlıklı proje kapsamında gerçekleştirilmiştir. Maddî katkılarından dolayı TÜBİTAK’a teşekkürlerimi beyan ederim. Ayrıca bazı mali kayıtların okunmasında yaptığı katkı için Fatih ÇİL’e, tahsilata ilişkin kayıtların anlamlandırılmasında yaptığı katkı için de Prof. Dr. Fehmi YILMAZ’a teşekkür etmeliyim. Bu çalışmanın bazı bulguları 1-5 Ekim 2018 tarihleri arasında Türk Tarih Kurumu tarafından Ankara’da düzenlenen 18. Türk Tarih Kongresinde bildiri olarak sunulmuştur.

Giriş

Osmanlı Devleti'nin 1683 Eylül'ünde Viyana önlerindeki mağlubiyeti Avrupa'da bir haçlı ittifakının doğmasına sebep olmuştur. 1684'te kurulan ve *Kutsal İttifak* adıyla anılan birlikte Avusturya, Venedik, Lehistan ve sonradan Rusya yer almıştır. Birçok cephede yürütülen savaşta Osmanlılar özellikle Macaristan ile Mor'ada toprak kayıplarıyla karşılaşmıştır. 1686 yılına gelindiğinde kayıplar, savaş koşullarının olağanüstü boyutlara ulaştığını ve dolayısıyla bu tehdide karşı olağanüstü tedbirlere başvurma zamanının geldiğini Osmanlı yönetimine göstermiştir. Belgelerde ifade bulduğu şekliyle; Hristiyan devletler ittifak halinde Müslüman beldelerini istila etmekte, *zulüm ve fesatları* gün geçtikçe artmaktaydı. Böylesi durumlar için İslam hukuku, bireysel savaş mükellefiyeti konusunda devlete geniş yetkiler sunmaktadır. Devlet hâlihazırdaki ordusuyla düşmanı bertaraf edemeyecek durumda ise savaşmaya gücü yeten tüm Müslümanlar için teorik olarak cihat *farz-ı ayn* hale gelir ve nefir-i âmm ilan edilerek bir nevi seferberlik uygulaması hayata geçirilirdi. 1686 şartlarında Osmanlı Devleti'nin istila tehdidini defetmek ve düşmanı hezimete uğratmak için daha fazla askere ihtiyacının bulunduğu bellidir. Bu tarihte verilen fetvayla cihadın farz-ı ayn haline geldiği ortaya konmuş ve nefir-i âmm ilan edilmiştir. Böylelikle toplumun tüm katmanlarından savaşa gücü yeten herkesin cepheye sürülmesi için seferberlik hareketi başlatılmıştır. İslam hukuku böylesi durumlar için toplumun elindeki savaş kaynaklarına (insan/asker, para ve diğer maddi kaynaklar) devletin her zamankinden daha fazla talip olmasına meşruiyet kazandırıyordu. Bu bağlamda yapılan başka bir çalışmada Kutsal İttifaka karşı *nefir-i âmm askeri* statüsüyle sefere 30 bin civarında askerin sürüldüğü tespit edilmiştir.¹ Dolayısıyla en önemli savaş kaynağı olarak insan gücü büyük ölçüde cepheye sürülebilmştir. Bu askerlerin zor şartlarda yürütülen savaşların sürdürülebilirliğine belirli oranda katkı sağladığı söylenebilir.

Bu çalışmada nefir-i âmm uygulamasının ahalinin elindeki maddi kaynakları her zamankinden daha fazla almak için nasıl bir araç olarak kullanıldığı üzerinde durulacaktır. İncelenen dönemde mühimmat ve asker tedarikinde gerekli para için hazinenin içerisinde bulunduğu darlık zirveye ulaşmıştı.² Savaş hazinenin masraflarını öyle artırıyordu ki Viyana kuşatmasının olduğu yıl Hazine-i

1 Murat Tuğluca, *Devlet-Toplum İlişkileri Bağlamında Osmanlı'da Nefir-i Âmm Uygulaması (17. Yüzyılın Sonu ile 19. Yüzyılın İlk Yarı)* (Kırşehir: TÜBİTAK Sonuç Raporu, Proje No: 114K903, 2017), s. 131.

2 Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Bolu Şer'iye Sicili (MŞH. ŞSC. d.), 2102, v. 56b; BOA, Manisa Şer'iye Sicili (MŞH. ŞSC. d.), 6578, s. 158.

Hümâyün Ruznamçe gideri, 324.566.230 akçe iken incelenen 1688'e gelindiğinde 533.496.225 akçeye ulaşmıştır.³ Bu tarihin hemen öncesinde yaşanan taht değişikliği ve isyanlar, savaştan kaynaklı mali açığın daha da derinleşmesine sebep olmuştu. Soruna çare üretmek adına zorlayıcı bazı mali tedbirler alındı. Alınan tedbirlerden birisi de *nefir-i âmm bedeli* uygulamasıdır. Fazladan asker sürebilmek maksadıyla 1686'da hayata geçirilen nefir-i âmm uygulaması, 1688'de savaşın finansmanı için referans gösterilmiş ve böylelikle toplumun fiilen savaşa katılmayan bölümünden hazineye katkı sağlayarak *cihada katılmaları* beklenmiştir.⁴ Nihayetinde cihat, bedeni bir vazife olduğu gibi maddi katkıyla da gerçekleştirilirdi. Bu anlayışa dayanak olarak nefir-i âmm ilanında kullanılan *mallarınızla, canlarınızla Allah yolunda cihad edin*⁵ ayetine atıfta bulunuluyordu. Ayet, Müslümanlara gaza ve cihadı farz haline getirdiği gibi cihat edenlere (orduya) maddi katkı sağlamayı da aynı kategoriye (farz) sokmuş oluyordu. Ayrıca cihat her ferde *farz-ı ayn* olmasına rağmen herkesin yani toplumun tamamının sefere gitmesi imkânsızdır. Sefere gitmeyenler, maddi destek sağlayarak farz olan cihat yükümlülüklerini yerine getirmiş oluyorlardı.⁶

Cihat fetvası veya nefir-i âmm ilanı referans gösterilerek ahaliden çeşitli usullerle para talep ve tahsil edilmiştir. Bunların ilki nefir-i âmm kapsamında sefere sürülen askerlerin maaşları ve masrafları olmuştur. İkincisi borçlanmayla başlayıp *imdâd-ı seferiyeye* dönüşen bir çeşit vergi uygulamasıdır. Üçüncüsü ise bu araştırmanın konusu olan *nefir-i âmm bedeli* adlı uygulamadır. Doğrudan bu konu üzerine literatürde daha önce herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Ancak bedel uygulamasına esas teşkil eden nefir-i âmm ilanı ve ilanla ilgili askeri, idari ve dini süreçler üzerinde bu metnin yazarı tarafından çeşitli makaleler kaleme alınmıştır.⁷ Mevzubahis makalelerde üzerinde durulamayan nefir-i âmm ilanının mali boyutu, bu çalışmanın konusunu teşkil etmektedir. Yayınlanan makaleler, nefir-i

3 Halil Sahillioğlu, "1683-1740 Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu Hazine Gelir ve Gideri", VIII. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler, c. II (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1981), s. 1393.

4 Üsküdarî Abdullah Efendi, *Vâki'ât-ı Ruz-merre*, c. I, haz. Muzaffer Doğan (Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2017), s. 46, 47; BOA, Mühimme Defteri/MD (A.DVNS. MHM.d), 98, s. 13, h. 26.

5 Kur'an, Tevbe 9/41.

6 Mesut Demir, "1686-1687 (h. 1097-1098) Tarihli Atık Şikâyet Defteri'nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi" (yüksek lisans tezi), Marmara Üniversitesi, 2010, s. 374.

7 Murat Tuğluca, "'Kutsal İttifak'a Karşı 'Kutsal Çağrı': Osmanlı'da Cihad ve Nefir Âmm İlanı (1686)," *HÜSBED*, IX/1 (2016), s. 299-317; Murat Tuğluca, "1683-1699 Savaşlarında

âmm uygulamasının savaşların sürdürülebilirliğine etkisi üzerine odaklanmıştır. Burada da aynı mesele üzerinde durulacaktır. Dolayısıyla çalışma, nefir-i âmm bedeli uygulamasının Kutsal İttifak Savaşlarında savaşın sürdürülebilirliğine sağladığı mali katkıyı anlamak üzerine kurulmuştur. Çalışmanın ikincil meselesi ise *bedel* uygulamasına yönelik toplumsal direnç olup olmadığı konusudur. Aşağıda bu iki ana mesele çözümlenmeye çalışılırken konuyla ilgili uygulamaya yönelik tali başka hususlar üzerinde de durulacaktır.

A. Nefir-i Âmm Bedelinin Hayata Geçirilişi ve Tahsil Edildiği Yerler

Bedel uygulamasına geçmeden evvel cihat ve nefir-i âmm ilanı için ahali-den talep edilen diğer iki maddi destek üzerinde kısaca durmakta fayda var. İlki kazalardan sefere gönderilen nefir-i âmm askerinin maaş ve diğer masraflarıdır. Nefir-i âmm askerinin maaşlarını⁸ ödemekle yükümlü tutulan ahali, çoğu zaman mühimmat,⁹ teçhizat¹⁰ ve zahire¹¹ gibi ihtiyaçlarını da karşılamıştır. Bu dönemde nefir-i âmm kapsamında sürülen yaklaşık 30 bin askerinin masraflarının ahali tarafından ödendiği düşünüldüğünde büyük miktarda yekûn tutacak bir meblağın mükelleflerden dolayı olarak tahsil edildiği ortaya çıkar. Ortalama bir nefir-i âmm askeri için ahali tarafından 30 ila 40 kuruş arasında değişen miktarlarda ödeme yapılmaktaydı. 30 bin askerinin her birine ortalama 35'er kuruş ödendiği varsayıldığında nefir-i âmm askerinin sadece maaş giderleri için ahali tarafından bir milyon kuruş civarında ödemenin yapıldığı söylenebilir.

Bu kapsamda ahalden tahsil edilen bir diğer ödeme *karz akçe* yani borç olmuştur. Düşmanın bertaraf edilmesi için hazine tedariki maksadıyla Osmanlı beldelerinde bulunan Müslümanların *kudret* sahibi olanlarından *birr [iyilik] ve takva üzerine yardımlaşın*¹² ayeti uyarınca karz akçe toplanması için 1686'da bir hatt-ı hümayun sadır olmuştur.¹³ Başlangıçta karz olarak ifade edilen ve bir nevi cebri iç borçlanma teşebbüsü olan bu uygulamanın borç niteliği zamanla

Nefir-i Âmm Halkı,” *SUTAD*, 40 (2016), s. 87-110; Tuğluca, *Osmanlı'da Nefir-i Âmm Uygulaması*.

8 BOA, Atik Şikâyet Defteri/AŞD (A.DVNS.ŞKT.d), 12, s. 16, h. 77; BOA, AŞD, 13, s. 99, h. 479; BOA, BŞS, 79. 838. 2102, v. 29b-36a.

9 BOA, MŞS, 6578, s. 215.

10 BOA, BŞS, 2102, v. 51a, 53a.

11 Demir, “1686-1687 Tarihli Atik Şikâyet Defteri”, s. 411, 476, 477.

12 Kur'an, Maide, 5/2.

13 Demir, “1686-1687 Tarihli Atik Şikâyet Defteri”, s. 374-376.

belirsizleşmiş görünüyor. Zira süreç içerisinde “karz” ifadesi zikredilmez olmuştur. Bu haliyle gerçekleşen tahsilatların 18. yüzyılda savaşlarda sıklıkla başvurulacak *imdadîye* vergisinin ilk örneklerini teşkil ettiği anlaşılıyor.¹⁴ Zaten Zübde-i Vekâiyat, Raşid Tarihi ve ilgili bazı belgelerde uygulama, “imdad-ı seferiye” tabiri kullanılarak ifade edilmiştir.¹⁵ İmdadiyenin *reaya ve sair fukaradan* değil sadece *zâ-kudret* olanlar ile *kisb ü kâr* edenlerden yani varlıklı kimselerden tahsili emredilmiştir.¹⁶ Tabakoğlu’na göre 1687’de devlet adamlarından, tüccar ve esnaf birlikleriyle bazı sancaklardan toplamda 61.806.137 akçe imdadîye toplanmıştır.¹⁷ 1688’de yeniden imdadîye kararı alındığı anlaşılıyor. 1689’da hayata geçen bu kez ki uygulamada İstanbul’da her bir avarız hanesinden iki nefer ve her bir nefer için de 150 kuruş tahsilat gerçekleşmiştir.¹⁸ Bu süreçte sultan, vezir ve diğer bazı kişilerin vakıflarından da imdadîye toplanmıştır.¹⁹ Defterdar Sarı Mehmed Paşa’ya göre; İstanbul’da bedel olarak tahsil edilen imdadîyenin Anadolu ve Rumeli’nin bazı yerlerinde ya bedel ya da “nefir-i âmm askeri” tedarik edilmek suretiyle uygulanması yönünde hükümler gönderilmiştir.²⁰

Cihat ve nefir-i âmm ilanı kapsamında ahaliden talep edilen üçüncü maddi destek ise *nefir-i âmm bedeli* adıyla uygulanan ve bu makalenin konusu olan olağandışı vergidir. Nefir-i âmm 1686 yılında ilan edilmişken *bedel* uygulaması 1688’de hayata geçirilmiştir. Yani ikinci imdad-ı seferiye tahsilatıyla tam olarak aynı dönemde uygulanmıştır. 1688 yılına kadar İmparatorluk merkezinde ve cephede meydana gelen olaylar silsilesi hazineyi boşaltmıştı. Şöyle ki; ittifak ordularına karşı sürekli gerileme, IV. Mehmed’in savaştan çok av partileriyle ilgilenmesi, bu ortamda askerin beş *kıst* (1 ¼ yıllık maaş) ulufesinin verilememesi

14 Ahmet Tabakoğlu, “İmdadiye”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXII, 2000, s. 221. Ulaş, Osmanlı’da imdadîye teriminin ilk kez 1656’da Venediklilere karşı yapılan sefer hazırlıklarında kullanıldığına işaret eder. Tayfun Ulaş, “The İmdâdiyye Taxes in the Ottoman Finance” (yüksek lisans tezi), Bilkent Üniversitesi, 2018, s. 35.

15 Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât Tablil ve Metin (1066-1116/1656-1704)*, haz. Abdülkadir Özcan (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1995), s. 221; Mehmed Raşid, *Tarih-i Râşid*, c. I, t.y., s. 496; Demir, “1686-1687 Tarihli Atik Şikâyet Defteri”, s. 376; BOA, Kâmil Kepeci Defterleri (KK.d.), 2727-182, s. 2; BOA, MD, 98, s. 130, h. 136; BOA, İbnülemin Evkaf (İE. EV.), 51-4885.

16 Demir, “1686-1687 Tarihli Atik Şikâyet Defteri”, s. 374-376.

17 Tabakoğlu, “İmdadiye”, s. 221.

18 BOA, Bâb-ı Defterî, Mevkûfat Kalemî Defteri (D.MKF.d), 27637, s. 8.

19 Tabakoğlu, “İmdadiye”, s. 221.

20 Defterdar, *Zübde-i Vekayiât*, s. 310.

gibi durumlar, cephedeki askerinin isyanına sebep olmuştur. Ayaklanma sonunda 1687'de IV. Mehmed tahttan indirilmiş, yerine II. Süleyman geçirilmiştir. Taht değişimi mali buhranı daha da artırmış, zira beş *kıst* maaşın yanına bir de cülus bahşişi eklenmiştir. Cülus ve maaşlar için saraydan kıymetli madenler darphaneye gönderilse de bu tedbir ihtiyacın yanında hiç mesabesindeydi. Bu yüzden hazinenin ihtiyacını gidermek üzere kaynakları zorlama gereği doğdu. Öncelikle en kolaydan başlandı ve İstanbul halkına yüklenildi.²¹ Nefir-i âmm bütün Müslümanları sefere sürmeye memur ettiğine göre İstanbul halkının *kendü rağbet ve iltimaslarıyla iskat-ı fariza-i gaza için* hanelerinden *akçe* tahsil edilmesi kararlaştırıldı. Yani yukarıda kısaca çerçevesi çizilen imdad-ı seferiye emirleri 1688'de gönderilmeye başlandı.²² Bundan başka bedel-i tımar uygulaması, hazine borçlarının ödemelerinin sefer sonrasına ertelenmesi gibi tedbire ek olarak Mayıs 1688'de akçenin değerinde bir düzenleme ile bakırdan *mankur darbedilerek* enflasyon denemesine gidildi.²³

Düzenlemeler ihtiyacı karşılamada yeterli değildi. Bu yüzden benzer başka düzenlemelerin yanında bir askeri uygulama olan nefir-i âmm ilanının mali tedbirler çerçevesinde kullanılmasına karar verildi. Bedel uygulamasının hayata geçirilişi Macaristan seferi sırasında olmuştur. Temmuz 1688'de yola çıkan ordu Baba-yı Atık menziline geldiğinde, Serasker Yeğen Osman Paşa'nın dirayetsizliği yüzünden Belgrad'ın müttefik ordularına teslim edildiği haberi ulaşmıştır. Haber orduda huzursuzluğa sebep olunca yola devam etmek yerine Edirne kışlağında ikamet etmeye ve gelecek ilkbahar için asker ile zahire tedarikine karar verildi. Bu aşamada Fındık Mehmed Paşa'nın defterdarlığında nefir-i âmm bedeli uygulaması başladı.²⁴ Anlaşılan o ki uygulama, mali gerekliliklerin yanında düşman tehdidi altındaki Vidin ve Niş'in muhafazası ile ilişkilendirilerek hayata geçirilmiştir. Şöyle ki; Vidin ve Niş'in hinterlandındaki kaza ve kasabalara bu iki şehrin muhafazası için nefir-i âmm emirleri gönderilmişti. Ancak nefir-i âmm askeri toplanması sürecinde taşrada yaşanması muhtemel aksaklıklar ve suistimaller yüzünden bu kış askerinin vaktiyle Vidin ve Niş'in imdadına yetişemeyeceği değerlendirilmekteydi. Bu yüzden nefir-i âmm askeri ihraç edilecek bu yerlerden

21 Halil Sahillioğlu, "Süleyman II ve Ahmed II Dönemi Bakır Paraya Dayanan Enflasyon Devresi 1687-1691 (1099-1691)", *Türkiye Nümismatik Derneği Bülteni*, 10 (1982), s. 7-8.

22 BOA, MD, 98, s. 24, h. 71; BOA, D.MKF.d., 27637.

23 Sahillioğlu, "Süleyman II ve Ahmed II Dönemi", s. 7-8.

24 *Anonim Osmanlı Tarihi (1099-1116/1688-1704)*, haz. Abdülkadir Özcan (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2003), s. 1-2.

asker tedarikine kalkışılmaması, bunun yerine her bir nefer için 50'şer kuruş bedel tahsil olunması kararlaştırıldı. Böylelikle farz mesabesindeki bedeni mükellefiyet, bedele tahvil edilmek suretiyle düşürülmüş (iskât-ı cihâd-ı farz-ı ayn) ve maddi karşılığı olan bir vergiye dönüştürülmüştür. Buradan elde edilecek gelirlere de Vidin ve Niş'in muhafazasında kullanılmak üzere serhadlü tüfeng endaz Arnavut yiğitlerin finansmanı hedefleniyordu.²⁵ Ancak aşağıda harcama kalemlerinde görüleceği üzere uygulama tam olarak bu şekilde gerçekleşmemiştir. Toplanan vergi, serhadlülerin nafakaları dışında yeniçeri maaşı, mühimmat ve erzak tedariği gibi farklı alanlarda finansman kaynağı olarak da kullanılmıştır. Burada şunu da belirtmekte fayda var; bedel uygulaması nefir-i âmm askeri toplanmasından tamamen vazgeçildiği anlamına gelmemektedir. Zira uygulama imparatorluğun tamamına şamil değildi ve ayrıca uygulama yürürlükte iken dahi nefir-i âmm askerlerinin orduya katılımları devam ediyordu. Hatta cephede büyük bir probleme dönüşen Yeğen Osman Paşa galesi için ayrıca bir nefir-i âmm ilanı daha gerçekleşmiş ve bedel toplanan yerler de dahil olmak üzere Rumeli'den asker tedarikine gidilmiştir.²⁶

Mali şartlar, sadece nefir-i âmm bedelini değil *iştiray-ı ganem*, *bedeliye-i beldar*, *bedeliye-i beldar-ı zehayir*, *bedeliyye-i furun* gibi başka vergilerin de doğmasını zorunlu kılmış görünüyor. Ayrıca İstanbul, Edirne ve Bursa şehirlerinden hane başına kırkar kuruş tahsil olunması emredildiği gibi kale muhafızları, duagûylar, mütekaidler ile selatin vakıflarıyla normal vakıfların görevlilerinin altı aylık maaşlarının miri için tahsili ve mütevellilerce hazineye teslimi için her tarafa mübaşirler gönderilmiştir.²⁷ Bu zorlayıcı tedbirler, mali şartların ağırlığını gözler önüne sermektedir.

Nefir-i âmm bedeli tahsilatıyla ilgili belgelere yansıyan kayıtların neredeyse tamamı hicri 1100 yılına tekabül etmektedir. Dolayısıyla verginin tarihi 1688'de, tahsili 1688 sonu ile 1689 boyunca gerçekleşmiştir. 1689 sonuna gelindiğinde yeni veziriazam olarak tayin edilen Köprülüzâde Mustafa Paşa, nefir-i âmm bedeliyle beraber *bid'at* olarak nitelendirilen bazı başka vergileri ilga etmiştir. Defterdar Sarı Mehmed Paşa'ya göre Mustafa Paşa'nın bu vergileri kaldırmasının sebebi

25 BOA, MD, 98, s. 13, h. 26; Üsküdarî, *Vâkı'ât-ı Ruz-merre*, s. 46-47.

26 Üsküdarî, *Vâkı'ât-ı Ruz-merre*, s. 60, 61, 77, 90, 93, 97, 133, 135.

27 *Anonim Osmanlı Tarihi*, s. 1-2. Bu dönem vakıf gelirlerinin savaş finansmanında kullanımıyla ilgili yapılmış bir çalışma için bkz. Kayhan Orbay, "Vakıflar ve Merkez Arasında Gelir Aktarımları ve Savaş Finansmanı", *Vakıflar Dergisi*, 39 (2013), s. 75-88. Burada 1689 yılında vakıflardan bu kapsamda altı milyon akçenin hazineye aktarıldığı belirtilmiştir.

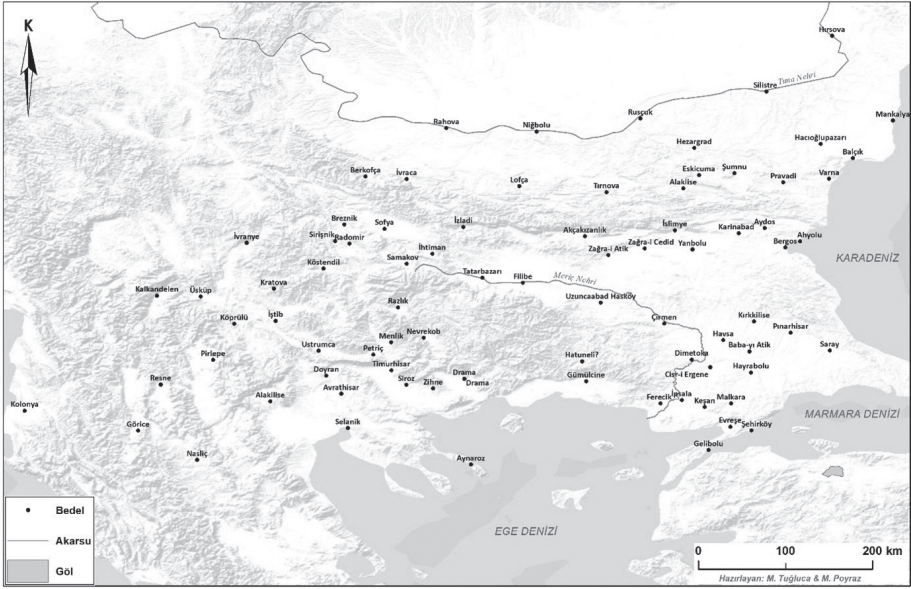
ahali üzerindeki ağır yükü. Paşa, *ibadullahın* padişah için hayır duasını almak üzere eskiden beri uygulanmakta olan *iştira*, *sürsat*, *nefir-i âmm bedeli*, *rüsum-ı hamr u arak* gibi *zulm ü bid'atleri bi'l-cümle ref'* etmiştir. Reyanın kalplerini kazanmak üzere taşraya adalet fermanları ve görevliler gönderilmiştir. Hükümlerde bu zamana kadar muhassıl ve mübaşirler tarafından tahsil edilen her ne ise onun merkeze teslim edilmesi ve bundan sonra bu çeşit vergi için reayadan bir akçe talep edilmemesi emredilmiştir.²⁸

Peki, bir yıl yürürlükte kalan bu vergi nerelerden tahsil edilmiştir? İmparatorluğun tamamından mı yoksa belirli bölgelerden mi toplanmıştır? Bunu anlamak üzere incelenen kaynaklardan temin edilen verilerle aşağıdaki harita oluşturulmuştur. Harita nefir-i âmm bedeli tahsilatının İmparatorluğun sadece Rumeli yakasında gerçekleştiğini göstermektedir. Akla şu soru geliyor: Acaba taramalarda başka yerler gözden kaçmış olabilir mi? Aslında bu şüpheyi uyandıran yer isimleriyle karşılaşmıştır. Nefir-i âmm bedellerinin hazineye girişini gösteren 2724 Numaralı Mevkûfat defterinde Adana ve Çorum gibi görünen, ancak yazılışında eksiklik ve hata barındıran iki yer ismi bulunmaktadır.²⁹ Dolayısıyla kelimenin doğru okunduğu/anlaşıldığı konusunda ihtiyatlı olmak gerekiyor. Yani defter bu verginin Anadolu'dan toplandığına dair tatmin edici kanıt sunmuyor. Ayrıca sadece bu şüpheli iki örnek, araştırmanın geriye kalan tüm verileriyle genel olarak uyuşmuyor. Zira mevkûfat ve diğer mali kayıtlar uygulamanın sadece Rumeli yakasında olduğu iddiasını geçersiz kılacak sağlam bir delil sunmadığı gibi tahsilat işlemlerine yönelik bilgiler içeren mühimme, şikâyet ve mali ahkam defterleri ile şer'îye sicillerinde yapılan taramalarda da Rumeli dışındaki coğrafyaya işaret eden doğrudan bir bulguyla karşılaşmamıştır. Tüm bunları tamamlayıcı asıl ikna edici bilgiyi ise *Vakî'at-ı Ruz-merre* sunuyor. Üsküdarî'nin kitabına suretini dercettiği bir telhis kaydında; nefir-i âmm bedelinin Rumeli canibinden toplanmasının emredildiği bildiriliyor. Kayıtta; 1100 yılında beldar, lağımçı, fırın, iştira zahiresi, bargir iştirası gibi birçok bedel, tahsil edilmesi emredilen yerlerin adıyla zikredilirken nefir-i âmm bedelinin Rumeli'den toplanacağı söylenmektedir.³⁰ Kısacası elimizdeki veriler nefir-i âmm bedeli uygulamasının sadece Rumeli coğrafyasında hayata geçirildiğine işaret etmektedir.

28 Defterdar, *Zübde-i Vekayiât*, s. 342-3.

29 BOA, KK.d., 2724-179, s. 20, 23.

30 Üsküdarî, *Vakî'at-ı Ruz-merre*, s. 195-6.

Harita 1. Nefir-i Âmm Bedeli Tahsil Edilen Yerler

B. Tahsilat İşlemleri ve Aktörler

Toplumun elindeki savaş kaynaklarına her zamankinden daha fazla el koymak için araç olarak kullanılan nefir-i âmm bedeli uygulamasında taşrada nasıl bir yol izlendiği, toplumun hangi kesimlerinin mükellef tutulduğu ve kimlerin vasıtasıyla tahsilatın gerçekleştirildiği açıklanmaya muhtaç konulardır. Nefir-i âmm bedeli, avarız usulüyle ve avarız vergisine dâhil olan kişilerden tahsil edilmiştir. Dolayısıyla aşağıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere nefir-i âmm bedeli bir nevi avarız vergisidir. Mesela kayıtlı avarız hanesinde olmayan *perakende* ve *serbest* vakıf reayasının bu vergiyle yükümlü tutulmaması bunun bir göstergesidir.³¹ Ayrıca *kadîm*den beri avarızdan muaf olan toplumsal kesimler de bu vergiden muafı. Bilindiği üzere avarız türü vergilerden muaf olmak için bir takım bedeni hizmetler yerine getirmek gerekiyordu. Aynı durum nefir-i âmm bedeli için de geçerli olmuştur.³² Bunun bir örneği Niğbolu ve Silistre'nin bazı kazalarındaki voynuk tairesinde görülür. Bunlar ahır ve çayır gibi hizmetlerinin karşılığı olarak avarız-ı divaniye, nüzul, sürsat, iştirat, celepkeşan, kışla koyunu, iştirat koyunu gibi

31 BOA, İE. EV., 22-2657/1

32 BOA, Maliyeden Müdevver Defterler (MAD.d.), 8482, s. 66, h. 4.

birçok verginin yanında beldar ve nefir-i âmm bedellerinden de muaf tutulmuşlardır.³³

Muaflardan sonra mükelleflere geçebiliriz. Mükelleflerin başında elbette avarız hanesine sahip reaya gelmektedir. Avarız mükellefiyeti, kişilerin statülerine göre değil haneye bağlı bir şekilde belirleniyordu. Yani Osmanlı'da avarız söz konusu olduğunda muafiyeti belirleyen temel gösterge sahip olunan hanenin statüsüdür. Tahrir defterlerinde nüfus, *avarız hanesi* ve *hane-i gayr ez-avarız* olarak ikiye ayrılırdı. Herhangi bir muafiyeti olmayan haneler, avarız haneleri olarak vergilendirilebilir veya fiilen vergilendirilmiş haneler olarak belirlenirdi.³⁴ Bilindiği üzere Osmanlı'da vergi mükellefiyeti temelde kişilerin statüsü ile doğrudan ilintiliydi. Kabaca söylenecek olursa; bir kişi, askerî yani yöneten tabakasında ise vergi vermez, reaya yani yönetilen tabakasında ise vergi öderdi. Ancak avarız söz konusu olduğunda şahsın statüsünden ziyade sahip olunan hanenin statüsü verginin ödenip ödenmemesi konusunda belirleyici olmaktadır. Hal böyle olunca avarız hanesinin mülkiyetini elinde bulunduran askerî statüye sahip bir kişi, askerî statüsünü dayanak göstererek bu vergiyi ödemekten kurtulamıyordu. Bununla ilgili düzenleme, 17. yüzyılın ortalarında belirginleşmiştir. Reayanın elindeki *avarız hanesi* statüsündeki emlak ve arazinin bu dönemde bazı askerîlerin eline geçmiş olması, yeni düzenlemeyi zaruri hale getirmiştir. Aksi takdirde önemli miktarda vergi kaybı yaşanacaktı. Bu kişiler askerî olmaktan kaynaklı vergi muafiyetlerini avarız hanelerinde de uygulamak istemişler, ancak kabul görmemiş ve statülerine bakılmaksızın avarız hanesine sahip her kim olursa olsun bu vergiyi ödemekle mükellef tutulmuşlardır.³⁵ Bu uygulamaya koşut bir şekilde; 17. yüzyılın sonunda avarızı gerektirir mülkü olan askerîlerden avarız yanında nefir-i âmm bedeli de alınmıştır. Belgeler, nefir-i âmm bedeli konusunda taşradaki yeniçerilerin, tımar ve zeamet sahiplerinin yükümlü tutulduğunu net bir şekilde ortaya koymaktadır. Mesela Ilica kadısının arzına göre Köstendil kazasından 3.500 kuruş nefir-i âmm bedeli toplanması ferman buyurulmuş ve belirlenen verginin tevziinde kazanın zaimleriyle tımarlı sipahilerine 210 kuruş isabet etmiştir. Ancak bunlar *biz zaten sefere gidiyoruz* diyerek vermek istemişlerdir. Yeniçeriler de kendilerine isabet eden 135 kuruşu, *zaimlerle tımarlı*

33 BOA, MAD.d., 8482, s. 85, h. 3. Başka örnek için bkz. BOA, MAD.d., 8482, s. 120, h. 5.

34 Halil Sahillioğlu, "Avarız", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, IV, 1991, s. 108.

35 Oktay Özel, "17. Yüzyıl Osmanlı Demografi ve İskân Tarihi İçin Önemli Bir Kaynak: 'Mufassal' Avarız Defterleri", *XII. Türk Tarih Kongresi (Ankara 12-16 Eylül 1994)*, c. III (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1999), s. 740.

sipahiler vermedi diyerek ödemeyi reddetmişlerdir. Kadının arzıyla durumdan haberdar olan merkezi hükümet, bahaneleri kabul etmemiş ve kadıya gönderdiği hükümde tekrar muhalefet edenler olursa cezalandırılmaları için *ordu-yı hümayuna* gönderilmelerini emretmiştir.³⁶

Yaklaşık bir yıl yürürlükte kalan nefir-i âmm bedeli, diğer birçok olağanüstü vergiden (beldar, lağımca, kışlak, aynı ağnam, fırın bedelleri vb.) birisi olarak talep edilmiştir. Bilindiği üzere avarız türü vergilerin tahsilatı, farklı isimler altında ama birlikte yürütülüyordu.³⁷ Dolayısıyla nefir-i âmm bedeli genellikle diğer avarız türü vergilerle, özellikle beldar bedeliyle beraber tahsil edilmiştir. Tahsilat, doğrudan kazaların vermekle yükümlü tutulduğu nefir-i âmm askeri sayısına göre belirlenen bir meblağ üzerinden gerçekleşiyordu. Sarıgöl kazasındaki uygulama, bir tezkire kaydında şu şekilde açıklanmıştır: Sefer için 13 nefer *beldar* ile 15 nefer *nefir-i âmm askerinin* ücret ile tutulması emredilmiştir. Ancak bu askerleri bizzat seferber etmek yerine *serhadlülülerden* asker tutmak için bedellerinin tahsil edilmesi istenmiştir.³⁸ Sarıgöl'deki uygulama, bedel kararına uygun bir şekilde doğrudan nefir-i âmm askeri ihraç etmek yerine *bedele tebdil* edilmek suretiyle gerçekleşmiştir. Nefir-i âmm bedeli uygulaması tam da bu senaryoya karşılık gelecek şekilde kazalar için itibari bir asker miktarının belirlenmesi ve bu miktara göre vergi tarhının gerçekleşmesiyle hayat buluyordu. Asker miktarı, kazaların mali gücüne/kapasitesine göre belirleniyordu. Asker sayısı ile bir nefir-i âmm askeri için belirlenen rayiç çarpılmak suretiyle ödenecek miktar tespit edilmiş oluyordu. Kısacası herhangi bir kazanın gücü nispetince o kazadan kaç adet nefir-i âmm askeri temin edilebileceği tespit ediliyor, daha sonra her bir nefer için 50'şer kuruş tarh ediliyordu.³⁹

1688 kışının yaklaşması ile zahire ve asker tedariki için nefir-i âmm ve diğer bedellerin tahsilini yapmak üzere taşraya çavuşlardan mübaşirler gönderildi.⁴⁰

36 BOA, MAD.d., 8482, s. 52, h. 6.

37 “Breznik Kazasından tahsili fermanım olan nefir-i âmm bedeli ve beldarı ve fırın bedeli akçesi ve orta kışlağı meksi için iştirası fermanım olan ağnamlar” (BOA, Ali Emiri, Sultan II. Süleyman (AE. SSUL. II), 20-2082/1).

38 BOA, MAD.d., 8482, s. 97, h. 3.

39 BOA, MAD.d., 8482, s. 97, h. 4; BOA, MD, 98, s. 13, h. 26; Mesela Sofya'nın kazalarından olan Breznik'te üç nefer nefir-i âmm bedeli olarak 150 kuruş tahsil edilmesi için ferman gönderilmiştir (BOA, AE. SSUL., II, 20-2082/1). Bir başka örnekte de Usturumca'da belirlenen 60 nefer için 3.000 kuruş tahsilat yapılması emredilmiştir (BOA, MAD.d., 8482, s. 52, h. 5).

40 *Anonim Osmanlı Tarihi*, s. 2.

Çavuşların ellerindeki ferman ve defterler doğrultusunda tahsilatlar yapılıyordu.⁴¹ Tahsilat işine yerel düzeydeki yetkililer nezaret ediyordu. Taşraya gönderilen emirler kadılara hitaben yazılmakta ve tahsilat kaza birimine göre gerçekleşmekteydi. Merkezden nefir-i âmm bedeli ödenmesi ile ilgili ferman taşrada bir kazaya ulaştığında ilk iş, hükmün mahkemede ahali huzurunda okunması oluyordu. Bazı belgelere yansıdığı kadarıyla ferman okunduğunda ahalinin tamamı emre itaat edeceklerini ve (Göricce örneğinde olduğu üzere 15 gün içerisinde) hazineye teslim edeceklerini taahhüt ediyorlardı.⁴² Sonraki aşamada fermanla istenen bedel mükellefler üzerine tevzi ediliyordu. Mükelleflerin ortak yükümlülüğü olan bu verginin tevziatı ve tahsilatı diğer avarız vergilerinde olduğu gibi kadıların nezaretiyle yürütülürdü.⁴³ Tevzi, ilgili kaza sınırları içerisindeki mahallelerin ve köylerin hane sayısına göre belirlenir ve işlemler *cümle marifetiyle*, *ayan-ı vilayet* ve *ahali-i vilayet* ile yürütülürdü.⁴⁴ Köylerden tahsilat miktarının belirlenmesinden ve tahsilatından sorumlu görevliler köy zabıtlarıydı. Zabıtlar, köylerinin ne miktar ödeme yapacaklarını hüccetle taahhüt ederek hem kendilerini hem köylerini bağlıyorlar ve vergiyi tahsile gelen mübaşire hüccet doğrultusunda ödeme yapıyorlardı.⁴⁵

Tahsilatla görevlendirilen mübaşir, kadı ve iş erlerine işlemlerde gevşeklik göstermeleri halinde mansıplarının ellerinden alınıp başkasına verileceği ya da şiddetle cezalandırılacakları bildiriliyordu.⁴⁶ Ancak bazen görevlilerin kendi ellerinde olmayan sebeplerle sıkıntı yaşadıkları, merkezle yaptıkları yazışmalardan anlaşılıyor.⁴⁷ Tahsildarlar nefir-i âmm bedelini her zaman tek seferde tahsil edememişlerdir.⁴⁸ En azından belgelere yansıyan bazı kazalarda durum bu şekilde gerçekleşmiştir.⁴⁹ Ödemeler bir defada tahsil edilemediği için merkez muhasebe kayıtlarına (dolayısıyla hazineye) taksit taksit teslim edilmiştir. Tıpkı Niğbolu'da tahsil edilen nefir-i âmm bedelini gösterir çizelgede olduğu gibi. Buradaki kayıtlar ödemelerin zamana yayıldığını göstermektedir. Niğbolu örneğinde tahsil edilen 62.957 kuruşluk meblağın ödemeleri, 1100 Cemaziyelevvel'inde (Şubat-Mart

41 BOA, AE. SSUL. II, 20-2089/1; BOA, MAD.d., 8482, s. 84, h. 3

42 BOA, MAD.d., 8482, s. 97, h. 4

43 BOA, MAD.d., 8482, s. 79, h. 3; s. 79, h. 4.

44 Yusuf Oğuzoğlu, "Osmanlı Şehirlerindeki Halkın Vergi Yükü Üzerine Bir Araştırma (1680-1700)", *Osmanlı Araştırmaları*, XV (1995), s. 166.

45 BOA, MAD.d., 8482, s. 79, h. 6.

46 BOA, MAD.d., 8482, s. 27; s. 32, h. 1.

47 BOA, AE. SSUL. II, 20-2079/1.

48 BOA, MAD.d., 8482, s. 79, h. 2.

49 BOA, MAD.d., 8482, s. 30, h. 1; s. 52, h. 5.

1689) başlamış; 14 parça halinde Şaban 1101 (Mayıs-Haziran 1690) tarihine kadar devam etmiştir.⁵⁰ Bir diğer örnek Selanik ve Gümölcine'den verilebilir. İki sancaktan nefir-i âmm ve beldar bedelleri 3.016.610 akçe tahsil edilmiştir. Ancak tahsilat bir defada ve sorunsuz şekilde gerçekleştirilememiştir. İlk elde ancak 17 yük 24.000 (1.724.000) akçe tahsil edilebilmiştir. Geri kalanı toplanamamıştır. Serasker Vezir Halil Paşa, eldeki paranın ihtiyacı karşılamadığı ve ihtiyacın aciliyeti dolayısıyla en azından tahsilatın 20 yüke (2.000.000 akçe) tamamlanması için başka çareler üretilmesini emretmişti. Emri yerine getirmek üzere *iştira-yı atik* gelirinden 1.000 kuruş, gümrük eminden alınan 1.000 kuruş ve ahalden 300 kuruş daha tahsilat yapılmıştır. Zar zor temin edilen 20 yük akçe, ocaklar tarafından teslim alınmak üzere gönderilen Veli Çavuş ile Mustafa Beşe'ye teslim edilmiştir. Teslim ve tesellüm işlemi kadı mahkemesinde kayda geçirilmiştir. Kaydın üzerine daha sonraki tarihlerde yapılan derkenarlardan anlaşıldığına göre 20 yükten arta kalan diğer meblağ zaman içerisinde tahsil ve teslim olunmuştur.⁵¹

Anlaşılan tahsildarlar, toplanması gereken tüm meblağı tahsil edemediklerinde ve miktar belli yekûna eriştiğinde merkeze gönderiyor; ardından geri kalan için çalışmalarını sürdürüyorlardı.⁵² Eğer ikinci taksitte toplanan para önemli bir yekûna erişirse gönderiliyor, erişmezse tahsilat işleri devam ediyor ve göndermeye değer bir miktara erişince gönderiliyordu. Mesela Filibe ve Tatarpazarı'nda ödemelerin büyük bölümü gerçekleşmiş, ancak bir kısmı yapılamamıştır. Tahsilat neticesinde toplanan meblağ da göndermeye geçecek miktara erişmemiştir. Bunun üzerine eksiklik giderilince ödemenin tamamlanacağına dair merkeze taahhüt verilmiştir. Merkezin verdiği cevap; kalan paranın da tahsil edilerek acilen ödemesiydi.⁵³ Tahsilat işi tamamlandığında yahut da (merkeze gönderilmeye geçecek kadar) belli bir miktara eriştiğinde kadı, ayan ve iş erleri, makbuzları defter haline getirip merkeze gönderiyorlardı.⁵⁴

Tahsilatın yapılıp yapılmadığına ilişkin şüphe yahut ihtilaf söz konusu olduğunda taşraya konunun teftiş edilmesi için ferman geliyor, yerel yetkililerle mübaşirlerin bir teftiş gerçekleştirmeleri isteniyordu. Teftiş için yerli ahalinin kadı

50 BOA, İbnülemin Maliye (İE. ML.), 3155.

51 BOA, Cevdet Askeriye (C. AS), 461-19220/1.

52 BOA, MAD.d., 8482, s. 29, h. 2.

53 BOA, MAD.d., 8482, s. 29, h. 1.

54 BOA, AE. SSUL. II, 20-2079/1. Ayrıca ödemelerin hazineye giriş tarihleri için bkz. Ek 1. 2724 Numaralı Mevkûfât Defterine Göre Nefir-i Âmm Bedeli Ödemelerinin Hazineye Giriş Tarihleri ve Miktarları.

mahkemesine getirilip sorguyla meselenin çözüldüğü anlaşılıyor.⁵⁵ Ödeme yapan mükelleflere eda tezkiresi veya temessük verilmesi adettendi. Böylelikle mükelleflerin mükerrer ödeme yapmamaları için ellerinde güvenceleri olmuş oluyordu. Zira geriye dönük işlemlerde kişilerin mezkûr belgeleri yoksa ödeme yapılmadığına kanaat getirilerek bunlardan tahsilat yapılması emredilebiliyordu.⁵⁶

C. Tahsil Edilen Meblağ ve Harcama Kalemleri

Nefir-i âmm bedeli toplanmasının ve diğer mali tedbirlerin temel gayesi, darlık içerisindeki hazinenin gelirlerini artırmaktı. Böylelikle savaşın sürdürülebilirliğine mali katkı sağlanmış olacaktı. Katkının boyutunu anlamak üzere burada; bedel uygulaması kapsamında ne kadar tahsilat gerçekleştiğine, toplanan miktarın devletin bir yıllık geliri içerisindeki yerine ve son olarak tahsil edilen paranın hangi askeri ihtiyaçlar için harcadığına bakılacaktır. Nefir-i âmm bedeli kapsamında tahsil edilen meblağın tespiti için çeşitli türdeki defter ve belgeler incelenmiştir. Bunların birçoğu dağınık vaziyette olup bir kısmı cetveller şeklinde düzenlenmiştir. Buralardan elde edilen veriler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 1. Çeşitli Belge ve Defterlerdeki 1100 Yılı Nefir-i Âmm Bedeli Tahsilatını Gösterir Cetvel

Sıra No	Belge/Defter Türü	Akçe
1	Mevkûfât defteri ⁵⁷	30.238.030
2	Maliyeden Müdevver defter ⁵⁸	7.141.810
3	Büyük Ruznamçe defterleri ⁵⁹	1.278.236
4	İE. ML ⁶⁰	8.156.520
5	C.ML ⁶¹	8.623.080
6	C.AS ⁶²	1.721.280
7	AE. SSUL. II ⁶³	1.562.040
Toplam		58.720.996

55 BOA, AE. SSUL. II, 20-2089/1.

56 BOA, MAD.d., 8482, s. 79, h. 2; s. 79, h. 5.

57 BOA, KK.d., 2724-179.

58 BOA, MAD.d., 8482.

59 BOA, KK.d., 1717-22; 2002-141.

60 BOA, İE. ML., 3155.

61 BOA, Cevdet Maliye (C. ML), 717-29325/1.

62 BOA, C. AS, 461-19220/001.

63 BOA, AE. SSUL. II, 20-2076; 20-2079; 20-2082; 20-2086; 20-2089.

Defterler ve çeşitli belgelerden temin edilen veriler alt alta dizilip toplandığında 58 milyon küsur akçe bulunuyor.⁶⁴ Ancak belgeler dikkatlice incelendiğinde; bunların önemli bir bölümünün, Osmanlı mali kayıt sistemi ile sivil bürokratik sistemin işleyişinden kaynaklı bir şekilde farklı birimlerce tekrar edilen kayıtlar olduğu anlaşılıyor. Mesela 1717 ve 2002 numaralı Büyük Ruznamçe defterlerinde yer alan veriler, 2724 numaralı Mevkûfât defteri verileriyle birebir uyumlu yani tekrar edilmiş vaziyettedir. Yahut da bazı defter ve belgelerdeki kaza adları Mevkûfât defterinde bulunmuyordu ve bu halleriyle farklı kayıt gibi görünüyorlar, ancak dikkatlice kontrol edildiğinde sancakların, kendi alt idari birimi olan bu kazaların ödemeleri gereken miktarı da kapsamak suretiyle Mevkûfât defterinde yer aldığı anlaşılmaktadır. Bu durumlara benzer şekilde birçok kayıt Mevkûfât defteriyle mükerrer durumda görünüyor. Dolayısıyla çalışmada “ne kadar nefir-i âmm bedeli tahsil edildiği” sorusuna diğerlerini hesaba katmaksızın sadece 2724 numaralı Mevkûfât defteri verileriyle cevap verme gereği doğmuştur. Ayrıca mevkûfat defterleri, *bedelin* tahsiliyle ilgili ihtilafların çözümü için kullanılan esas defterler olmaları⁶⁵ itibariyle de bunu hak ediyor. Netice itibariyle Mevkûfât defteri esas alındığında 1689 yılında nefir-i âmm bedeli olarak 30 milyon akçenin üzerinde tahsilat gerçekleştiği söylenebilir.⁶⁶

30 milyon akçenin üzerinde tahsilatın gerçekleştiğini kabul ettiğimize göre artık bu meblağın hazinenin yıllık geliriyle karşılaştırması yapılabilir. Dönemin bütçelerini inceleyen Sahillioğlu'na göre Osmanlı Devleti'nin hicri 1100 yılı Hazine-i Hümayun Ruznamçe geliri 432.774.959 akçedir. Ayrıca doğrudan hazineye girmeyen, ancak girip çıktığı varsayılan meblağlar “mahsub” adıyla ruznamçede ayrı bir hesap olarak oluşturulurdu. Sahillioğlu'na göre 1100 yılında 558.482.754 akçe mahsup kayda girmiştir.⁶⁷ Bu hesaba göre aşağıdaki çizelgeden de görüldüğü üzere 1100 yılı hazineye nakit olarak giren meblağın %6,98'ini nefir-i âmm bedeli oluşturmuştur. Mahsuplar hesaba katıldığında ise toplam hazine gelirinin %3,28'inin bedel uygulamasından geldiği ortaya çıkar.

64 Aslına bakılırsa yukarıdaki cetvel dışında bazı başka defterlerde de hazineye giren nefir-i âmm bedeline ilişkin bölük pörçük kayıtlarla karşılaşılabiliyor. Mesela BOA, KK.d., 159, s. 38.

65 BOA, MAD.d., 8482, s. 52, h. 5; BOA, İE. EV., 22-2657/1.

66 Nefir-i âmm bedeli toplanan yerlerin listesi için bkz. Ek 2. 2724 Numaralı Mevkûfât Defterine Göre Nefir-i Âmm Bedeli Tahsil Edilen Yerler ve Miktarları.

67 Sahillioğlu, “Hazine Gelir ve Gideri”, s. 1393.

Tablo 2. Nefir-i Âmm Bedeli Tahsilat Miktarının 1100 (1689) Yılı Hazine Gelirine Oranı

	Hazineye Nakit Giren Ruznamçe Geliri	Hazineye Girip-Çıktığı Varsayılan Mahsuplar	Toplam Hazine Geliri
1100 Yılı Hazine Geliri	432.774.959	558.482.754	991.257.713
Nefir-i Âmm Bedelinin Hazine Gelirine Oranı	%6,98		%3,28

Yakıcı mali sıkıntılara karşı hazine gelirlerini artırmaya yönelik alınan tedbirler (nefir-i âmm bedeli ve beraberinde yeni ihdas edilen diğer vergiler), aşağıdaki tablodan da anlaşıldığı üzere 1689 yılı hazine gelirinde belirgin bir artışa sebep olmuş görünmüyor. Dahası artış bir kenara önceki yıla nazaran hem nakit girişinde hem de mahsupta kayda değer bir düşüş yaşanmıştır. Kısacası nefir-i âmm bedeliyle diğer ek vergilerin uygulandığı yıl hazine gelirinin artması beklenebilecekken düşmüştür. Daha önce uygulanmayan birçok vergi tarh edilip, bunlar doğrultusunda tahsilatlar gerçekleştirilmiş olmasına rağmen toplam hazine gelirinde anlamlı bir artışın sağlanamamasını, içerisinde bulunan askeri-siyasi belirsizlik ile mali istikrarsızlığın etkisi olarak değerlendirmek makul geliyor. Ayrıca uygulamanın ertesi yılında veziriazam olan Köprülüzade Mustafa Paşa bu vergi ve buna benzer diğer *bidat türü* uygulamaları kaldırmasına rağmen mahsup miktarında değilse bile hazineye nakit para girişinde azalma yerine bir miktar artış olmuş görünüyor. Paşa'nın gerçekleştirdiği mali düzenlemeler ve sağlanan nispi istikrarın bu artışta rol oynadığı anlaşılıyor.⁶⁸

Tablo 3. 1099 – 1101 Yılları Hazine Geliri

	Nakit Giren Gelir	Mahsuplar	Toplam
1099 Yılı Hazine Geliri	685.181.191	744.425.605	1.429.606.796
1100 Yılı Hazine Geliri	432.774.959	558.482.754	991.257.713
1101 Yılı Hazine Geliri	489.219.715	418.728.498	907.948.213

⁶⁸ Paşa'nın gerçekleştirdiği mali düzenlemeler ve bu düzenlemelerin bazıları neticesinde hazine gelirlerinin artışı ile ilgili bkz. Zeynep Aycibin, "XVII. Yüzyıl Sadrazamlarından Köprülüzade Mustafa Paşa Döneminde Osmanlı Devleti'nin Siyasi ve Sosyal Durumu" (yüksek lisans tezi), Mimar Sinan Üniversitesi, 2001, s. 75-83, 87-111; Fehmi Yılmaz, "The Life of Köprülü Fazıl Mustafa Pasha and His Grand Vizierate" (yüksek lisans tezi), Bilkent Üniversitesi, 1996, s. 46-64.

Nefir-i âmm bedelinin savaş finansmanına katkısını görebilmek maksadıyla tahsil edilen paranın hangi kalemlere harcandığına bakılabilir. İncelenen belgelerin birçoğu bu konuda bilgi verebilecek durumdadır. Yukarıda bu bedelin ortaya çıkış gayesinin serhadlü askerinin giderlerini karşılamak olduğu ifade edilmişti. Bunlar için yapılan tahsilatlara dair örnekler bulunabiliyor.⁶⁹ Ancak buradan gelen paranın harcandığı kalemlere bakıldığında bedelin sadece bu maksatla toplanmadığı daha geniş planda değerlendirildiği anlaşılıyor. Dahası harcanan miktar tam olarak belirlenemese de diğer gider kalemleriyle ilgili daha fazla belgeyle karşılaşıldığı söylenebilir. Mesela 1100 yılında Eğriboz muhafazasıyla görevli bulunan yeniçerilerin *masar ve recce* maaşlarını karşılamak üzere Selanik ve Gümülcine'den nefir-i âmm ve beldar bedelleri tahsil edilmiştir.⁷⁰ Bu iki sancaktan 2243 dergâh-ı âli yeniçerisi için toplamda 3.016.610 akçe toplanmıştır. 1.160.880 akçesi Selanik'ten, 560.000 akçesi ise Gümülcine'den nefir-i âmm bedeli kapsamında tahsil olunmuştur. Geri kalan 1.295.730 akçelik kısım ise beldar bedeli ile diğer kalemlerden gelmiştir.⁷¹

Nefir-i âmm bedeliyle ilgili tespit edilen kayıtların yarıya yakını sefer mühimmatının tedariki üzerine olmuştur.⁷² Bedelin bir diğer harcama alanı Tuna üzerine kurulacak köprü inşasının bazı masraflarıydı.⁷³ Seferde bol miktarda ihtiyaç hissedilen zahire tedariki için birçok vergi kaleminin yanında nefir-i âmm bedeli de kullanılmıştır. Mesela Şehirköy menziline Filibe'den mübayaa ile nakledilmesi planlanan 30.000 kile arpa ile 2.500 kile unun masrafının bir kısmının nefir-i âmm bedeliyle ödenmesi planlanmıştır.⁷⁴ Sefer güzergâhında kışlayan bazı paşaların masraflarının kazaların nefir-i âmm bedellerinden karşılandığı anlaşılmaktadır. Karinâbâd ahalisi, kazalarında kışlayan Halep valisi Recep Paşa için

69 Sarıgöl kazasından tahsil edilen 15 nefere tekabül eden nefir-i âmm bedeli, serhadlülerin tutulması için tahsil edilmiştir (BOA, MAD.d., 8482, s. 97, h. 3).

70 BOA, C. AS, 461-19220/3.

71 BOA, C. AS, 461-19220/1.

72 BOA, MAD.d., 8482, s. 6, h. 2; s. 29, h. 3; s. 52, h. 5; s. 54, h. 5; s. 84, h. 3.

73 Silistre, Varna, Prevadi ve Balçık kazalarından 1100 yılında nefir-i âmm bedeli toplamakla görevli memura, Ruscuk ve Yergöğü iskeleleri üzerine yani Tuna nehrine inşa edilen köprü'nün masrafı için 5.000 esedi kuruş vermesi emredilmiştir (BOA, MAD.d., 8482, s. 28, h. 3).

74 Bu arpa ile unun bahası 13 yük 50.000 akçe tutmaktadır. Bunun (13 yük 50.000 akçenin) 6 yük 33.840 akçesi 1100 senesine mahsup olmak üzere Filibe mukataasından; 4 yük 23.570 akçesi 1100 senesine mahsup olmak üzere avarızından; 180.000 akçesi fırın bedeliyesinden; 112.590 akçesi de nefir-i âmm bedeliyesinden karşılanması için ferman gönderilmiştir (BOA, MAD.d., 8482, s. 32, h. 1).

nefir-i âmm bedeli malından altı kese harcama yapmıştır.⁷⁵ Bunların dışında ordu yükünün taşınmasında kullanılacak develerin ücretleri için de nefir-i âmm bedeli kullanılmıştır.⁷⁶

D. Muhalefet ve Direnme

Çalışmada üzerinde durulan ikinci mesele, yeni tarh edilen bu vergiye karşı ahalinin tavrının tespitiydi. Bu kapsamda burada nefir-i âmm bedeline karşı ahalden direnç söz konusu olmuş mudur, direnenler olduysa bunlar hangi argümanlara sığınmışlardır, devlet bunlara karşı nasıl bir politika izlemiştir gibi sorulara cevap aranmıştır.

Uygulamayı satırlarına taşıyan üç çağdaş müellif (Üsküdarî, Defterdar ve Anonim yazar), ağız birliği edercesine nefir-i âmm bedelini (ve beraberindeki diğer yeni uygulamaları) bid'at, irtikap ve zulüm olarak değerlendirmişlerdir. Üçü de bütün bu haksız uygulamaların sorumluluğunu Defterdar-ı şıkkı evvel Fındık Mehmed Paşa'ya yüklemektedirler. Paşa'nın, kendi nezaretinde dört bin kise, azledildikten sonra ise 14 bin kise tahsilat yapıldığından övündüğünden dem vuran Üsküdarî, bunu Osmanlı'ya hizmet olarak görmemiş ve ahalinin bu süreçte perakende ve perişan hale geldiğini, insanların vatanlarını terk etmek zorunda kaldığını, ahalinin bedduasının Osmanlı hazinesini yaktığını dile getirerek Paşa'yı yerden yere vurmuştur.⁷⁷ Ahalinin perişanlığını bildiren bu ifadeleri bazı arşiv belgeleri de doğrulamakla birlikte ödeme süreçlerinde hazinenin beklentilerini sarsacak büyük itirazlar ve dirençler gözlenmemiştir. Hatta bazı şikâyet hükümlerinde; nefir-i âmm bedeliyle yükümlü tutulan ahali, ödeme konusunda itirazlarının olmadığını dile getiriyordu. Şikâyet defterine kaydedilme sebepleri ise yetkili bazı kişilerin, kendilerinden ödemeye razı oldukları meblağın dışında daha fazla

75 BOA, MAD.d., 8482, s. 79, h. 2. Bir başka örnekte Edirne sahrasında bulunan Murad Giray Han'ın salyanesi için Yanbolu'dan tahsil edilecek dört yük nefir-i âmm bedeli havale olunmuştur (BOA, MAD.d., 8482, s. 27). Bir örnek de Samakov'dan verilebilir. 1100 senesinde Samakov kazasından toplanması emredilen 10.000 esedi kuruşluk nefir-i âmm bedelinin, lağımıcı bedeliyle beraber Edirne kışlağındaki ordunun konaklaması esnasında yapılacak aynı ağnam iştirası için kullanılacağı anlaşılmaktadır (BOA, AE. SSUL. II, 20-2076/1).

76 BOA, KK.d., 2724/4.

77 Üsküdarî, *Vâkı'ât-ı Ruz-merre*, s. 335. Anonim yazarı, (*Anonim Osmanlı Tarihi*, s. 2) Fındık Mehmed Paşa'nın bu faaliyetlerini "niçe mezalim irtikap" olarak nitelerken Defterdar Sarı Mehmed Paşa, (*Zübde-i Vekayiât*, s. 342-3) bid'at ve zulm olarak adlandırmıştır.

para talep etmeleri idi.⁷⁸ Ancak gönüllü tutumun her daim geçerli olmadığına yönelik bulgularla da karşılaşmıştır. Bazı örneklerde ödemeler konusunda ahalinin itirazını/direncini görmek mümkündür. Bu tür örneklerde ahali, genellikle ödeme güçlüğüne gerekçe gösteriyordu. Gerçekten de merkeze gönderilen bazı dilekçeler, nefir-i âmm bedeli ve beraberindeki diğer vergilerden dolayı kazalarının *perakende ve perişan* olduğu üzerine kurulu oluyordu.⁷⁹ Ahali vergilerden bitap düştüğü için nefir-i âmm ödemelerinde bazı indirimler veya eksik kalan bakiyelerin affedilmesi gibi taleplerle merkezle pazarlığa girişiyordu. Buna benzer pazarlık çabaları nefir-i âmm uygulamasının asker celbi hususunda da görülüyordu. Sefere gitmekten muafiyet elde etmek için kaleme alınan bireysel dilekçelerde şahıslar, güçleri yetmediği için yahut da çeşitli idari, mali ve bedeni gerekçelerle yükümlülüklerini yerine getiremeyeceklerini bildirdiklerinde genellikle olumlu cevap almışlardır.⁸⁰ Bedel uygulamasında ise ahalinin ödeme güçlüğü gerekçesiyle yaptığı affedilme başvurularının devlet tarafından kabul görmediği anlaşılmaktadır. Bir örnek Karinabad naibi Mevlâna Feyzullah'ın *ordu-yı hümayuna* gönderdiği arzda görülüyor. Arza göre; ahalinin daha önce Halep Valisi Recep Paşa'nın harç ve masraflarına yaptığı altı keselik harcama, kazalarından tahsili emredilen nefir-i âmm bedeline mahsup olmak üzere takas olunmuştur. Ancak mahsup, ödemesi gereken bedelin tamamını karşılayamamış, geriye 4.500 esedî kuruş bakiye kalmıştır. Tahsilat için gelen İbrahim'e bakiyenin 3.728,5 kuruşu ödenirken, 771,5 kuruşu ödenememiştir. İbrahim'in ilamına göre ödemenin tamamlanamamasının sebebi, bazı köylerin *perakende ve perişan* olmasıdır. Yani merkezden gönderilen mübaşir, ahalinin geri kalanı ödeyecek gücünün kalmadığını açıkça bildirmiştir. Bu durumda merkezin kalan miktardan vazgeçmesi beklenebilirdi. Oysa cevap olarak gönderilen fermanla defterde belirlenen tüm miktarın ödenmesi ve ödemekten çekinenler veya engelleyenler olursa da bunların *ordu-yı hümayuna* gönderilmeleri istenmiştir.⁸¹ Usturumca kadısının ilamı da bu konuyla ilgiliydi. Kadı, Sofya sahrasında bulunan *ordu-yı hümayuna* arz göndererek; kazasından 3.000 kuruş nefir-i âmm bedeli talep edildiğini, bunun 1.500 kuruşunun tahsil edilip mübaşir vasıtasıyla merkeze gönderildiğini ve ahalinin geri kalan meblağı

78 BOA, AŞD, 12, s. 32, h. 157; BOA, AŞD, 13, s. 5, h. 21.

79 BOA, Beylikçi Kalemî Belgeleri (A.DVN.), 191.

80 BOA, A. DVN., 192/70; BOA, İE. EV., 23-2739/1; BOA, Rodoscuk Şer'îye Sicili, (MŞH. ŞSC. d.), 7325, s. 46; BOA, A. DVN., 193-60; BOA, MD, 98, s. 150, h. 489; BOA, AŞD, 13, s. 213, h. 995; s. 276, h. 1304.

81 BOA, MAD.d., 8482, s. 79, h. 2.

ödemeye iktidarının kalmadığını bildirmiştir. İlam üzerine merkez maliye yetkilileri, Hazine-i Amire'de bulunan mevkufat defterlerinden durumu kontrol etmiş ve 60 nefer için 3.000 kuruş tahsilat emri verildiğini ortaya koymuşlardır. Bunun üzerine ahalden geri kalan 1.500 kuruşun acilen tahsil edilmesi, muhalefet sergileyenlerin de toplanan para ile beraber ordu-yı hümayuna gönderilmeleri emredilmiştir.⁸²

Devletin bir bölge için belirlenen verginin kuruşu kuruşuna tahsil çabası ile ahalinin buna karşı gösterdiği direnç Niğbolu kazası örneğinde adım adım izlenebiliyor. Niğbolu ahali ordu-yı hümayuna gönderdiği arzuhalle itirazını dile getirir. 1100 senesi için Niğbolu ahalisinin nefir-i âmm ile levendât bedeliyesi 12.500 kuruş olarak belirlenmiştir. Ahali meblağın tamamını ödemeye kudretleri olmadığı gerekçesiyle bir kısmından affedilmeyi talep etmektedir. Merkez, ödenmesi gereken meblağdan vazgeçmemiş, ancak *hallerine merhameten* Niğbolu'nun komşu kazaları Zıştovi, Plevne ve Selvi (Hotaliç)'yi ödemeye dâhil etmiştir. Buna göre meblağın yarısını Niğbolu kazası diğer yarısını da üç kaza ödeyecektir.⁸³ 19 Mayıs 1689 tarihli kayıttan yaklaşık dört ay sonraki başka bir kayıta (8 Eylül 1689) tüm çabalara rağmen Niğbolu'dan istenen tahsilatın tamamlanmadığı anlaşılmaktadır. Kayda göre 512,5 kuruş bakiye kalmıştır ve bunun derhal tahsil edilip ordu-yı hümayuna gönderilmesi için ferman tezkiresi hazırlanmıştır.⁸⁴ Peyderpey yapılan bir senelik tahsilatların ardından, Niğbolu sancağının tamamından tahsil edilen nefir-i âmm bedelini gösterir defter tamamlanmıştır. Defter, Niğbolu kazası ahalisinin eksik kalan kısmı hâlâ ödemediğini göstermektedir. Merkezin tüm çabasına rağmen Niğbolu kazasından toplanması gereken 12.500 kuruşun 514 kuruşu bakiye kalmıştır. Anlaşılan o ki defterin sonuna bir sene sonra düşülen

82 BOA, MAD.d., 8482, s. 52, h. 5; Bir başka örnek Üsküp'ten verilebilir. Üsküp'ten tahsili emredilen 25 kese akçenin 15 kesesi toplanmış, ancak 10 kesesi toplanamamıştır. Toplanamayanlar ise fakir köyler ile bazı kimseler olmuştur. Hal böyleyken devlet defterde kaydedilenden vazgeçmemiş ve geri kalan paranın tahsil edilmesi ve itiraz edenlerin de merkeze gönderilmesini bildirmiştir (BOA, MAD.d., 8482, s. 96, h. 1). Aynı durum Aydos kadısının arzı üzerine yazılan fermana da görülmektedir. 2.000 kuruşluk yükümlülüğün 1.890 kuruşu ödenmiş perakende ve perişan olan köyler ödeme yapamadığı için 110 kuruş bakiye kalmıştır. Burada da vermekten çekinenler ile engel olanların ordu-yı hümayuna gönderilmesi, ellerinde ödeme yaptıklarına dair temessük olmayanlardan tahsilatın yaptırılması ve kimseye muhalefet ettirilmemesi emredilmiştir (BOA, MAD.d., 8482, s. 79, h. 5. Başka örnekler için bkz. BOA, MAD.d., 8482, s. 79, h. 3, h. 4; s. 97, h. 3.

83 BOA, MAD.d., 8482, s. 6, h. 3.

84 BOA, MAD.d., 8482, s. 114, h. 6.

kayıt, bakiye kalan meblağdan halen vazgeçilmediğini gösteriyor. İlginçtir ki bu tarihte nefir-i âmm bedeli uygulaması çoktan rafa kaldırılmış ve taşraya bir daha bu konuda tahsilat yapılmaması emirleri gitmişti. Buna rağmen 17 Haziran 1691 tarihli kayda göre mübaşirin eline mezkûr defterin sureti verilerek kalan meblağın tahsili için tekrar bir emr-i şerif hazırlanmıştır.⁸⁵ Dolayısıyla “bidat” olduğu gerekçesiyle kaldırılmış olsa dahi bu vergiden bakiye kalan meblağdan vazgeçilmediği ve tahsilata sonra da devam edildiği anlaşılıyor.

Reayanın ödeme güçlüğü sebebiyle devletle yaptığı pazarlıkta Samakov ahalsinin çabası dikkate değer gözükmektedir. Samakov ahali, kazalarının Saadet Giray Sultan’a kışlak tayin edilmesinden muzdariptir. Ahali, Tatar askerinin kazalarını *müstevli* etmeleriyle *perakende* olmuştur. Dahası nefir-i âmm bedeli ödemekle de mükellef tutulmuşlardır. Bunun üzerine ahali, nefir-i âmm bedelini ödemeye *iktidarımız yoktur* diyerek muhalefete başlamıştır. Merkezin bu konuda herhangi bir anlayış göstermesi, diğer örneklerde olduğu gibi mümkün görünmüyordu. İtirazlara merkezin cevabı; daha önce fermanla bildirilen miktarın tahsil edilmesi, ödemekten çekinenler ve mâni olanların yakalanıp hapsedilmesi ve bu kişilerin toplanan parayla beraber Divan-ı Hümayun’a gönderilmeleri olmuştur.⁸⁶ Buna rağmen pazarlıkların ve ahalinin çabasının meyve verdiği iki ay sonraki başka bir kayıttan anlaşılıyor. 25 Temmuz 1689 tarihli tezkire kaydı, Samakov ahalsinin arzuhal yoluyla isteklerini elde edebildiklerini bize aktarıyor. Ancak bu, merkezin tam olarak alacağından vazgeçtiği anlamına gelmiyordu. Mesele, Tatar askerinin kazada kışlaması ve masraflar için ahalden 45 yük akçe tahsil edilmesiyle ilişkilendirilmiştir. İkametleri dolayısıyla ahaliye Sultanzade bir *mektup*, Recep Paşa da bir *buyuruldu* vermiştir. Mektupta ve buyurulduda Tatarlara verilen *zad ü zevad* bölge ahalsinin ödemekle yükümlü tutulacağı *tekâlîfe* mahsup olunur diye vaatte bulunulmuştur. Bütün bunlar olurken aynı zamanda kaza ahalsinden 200 nefer nefir-i âmm bedeli için 10.000 kuruş tahsilat emri gelmiştir. Ahalinin isteği; Tatar askeri için ödedikleri 45 yük akçenin, kendilerinden tahsil edilmesi emredilen 10.000 kuruş nefir-i âmm bedeli yerine *merhameten* mahsup edilmesidir. Merkez *merhamet* göstermiş ve talep kabul edilmiştir.⁸⁷

Önceki örneklerde itirazlar olumlu karşılanmazken Samakov’da kabul edilmesi, ahalinin Tatar askerine yaptığı masrafın mahsup edilmesiyle ilgilidir.

85 BOA, İE. ML., 3155.

86 BOA, MAD.d., 8482, s. 29, h. 3.

87 BOA, MAD.d., 8482, s. 66, h. 2.

Dolayısıyla ahalinin sadece ödeme güçlüğü argümanıyla affedilme talebi işe yaramıyordu. Ancak pazarlık kapısının her zaman zorlanabildiği de bellidir. Yukarıdaki Niğbolu defteri bu konuda bazı ipuçları vermektedir. Defterde Niğbolu sancağında bulunan kazaların ödeme listesi bulunmaktadır. Defterden aşağıya çıkartılan tablo, tüm çabalara rağmen tahsilatlarda merkezin isteğine harfiyen uyulmadığını, en azından birkaç yıl sürecek bir direnç söz konusu olduğunu göstermektedir. Tablodaki yedi kaza tam ödeme yaparken iki kaza hiç ödeme yapmamış, iki kaza ise eksik ödeme yapmıştır. Devlet bakiyeler için mübaşir göndermiştir, ancak sonraki süreçte kalan ödemenin yapıldığı ve hesabın kapandığına dair bir kayıt deftere düşülmemiştir.⁸⁸

Tablo 4. Niğbolu Sancağı Nefir-i Âmm Bedeli Tahsilat Çizelgesi

Kaza	Nefer Sayısı	Ödenmesi Gereken Meblağ (Esedî kuruş)	Ödenen Miktar	Ödenmeyen Miktar
Şumnu	250	12500	12500	-
Tırnovi	250	12500	12500	-
Lofça	90	4500	4500	-
İvrace	20	1000	1000	-
Alakilise	80	4000	4000	-
Eskicuma	30	1500	1500	-
İzladi	60	3000	0	3000
Rahova	30	1500	0	1500
Niğbolu	250	12500	11986	514
Ruscuk	200	10000	10000	-
Herazgrad	100	5000	4971	29
Toplam	1360	68000	62957	5043

Tablodan ahalinin ödeme güçlüğü gerekçesiyle yaptığı itirazlara merkezin sıcak bakmamasına rağmen direncin en azından belli bir süre devam ettiği görülmüyor. Ancak yine de devletin bu konudaki genel politikasının, herhangi bir müsamahaya mahal vermeyecek şekilde hareket etmek olduğu anlaşılmaktadır. Yani avarız ve mevkûfât defterleri çerçevesinde merkezden belirlenen vergi miktarlarıyla ilgili, taşradan ödeme güçlüğünden kaynaklı *merhamet* taleplerine olumlu yanıt verilmiyordu. Bu keskin tutumu, içinde bulunulan mali ve askeri krizle ilişkilendirmek mümkün görünüyor. Ancak şunu da belirtmekte fayda var ki; hem

88 BOA, İE. ML., 3155.

yukarıdaki üç yazarın (üçü de devletin resmi görevlisidir) yaklaşımından hem Köprülüzade Mustafa Paşa'nın göreve gelir gelmez bu uygulamaları ilga edişinden ve bunları kaldırırken ortaya koyduğu tavrından ve hem de sorumluluğun yükünün Fındık Mehmed Paşa'ya atılmasından (Paşa dışında kimse bu uygulamaları sahiplenmiş görünmüyor) Osmanlı yönetiminin bu uygulamaları pek de doğru bulmadığı anlaşılıyor.

Ahaliden gelen itirazların gerekçesi her zaman ödeme güçlüğü olmamıştır. Bazıları çeşitli bahanelere sığınarak itiraz etmiştir. Bahanelerden birisi askerî statüye sahip olmaktı. Askerlerin statüleri dolayısıyla bu yükümlülüğe itiraz ettikleri ve kabul edilmediği yukarıda ele alınmıştı. Bu yüzden bir kez daha bunun üzerinde durulmayacaktır. Bunlardan başka bahaneler öne sürerek ödemekten kaçınanlarla ilgili belgelerle de karşılaşmıştır. Yanbolu reayasının dilekçesi, konuyu açıklayıcı niteliktedir. Ahali fermanla bildirilen nefir-i âmm akçesini defter mucibince ödemişlerdir. Ancak kasabanın Sultan Mahallesi sakinleri, hisselerine düşen 140 kuruşluk mükellefiyetlerini yerine getirmemiştir. Bunların bahanesi belgenin söylediği kadarıyla muafiyet iddiasıdır. Muafiyet gerekçesi ise *sultanlara istinad* şeklinde ifade bulmuştur. Anlaşılan Kırım soylularının ikametleri için kendilerine verilen çiftliklerin reyaları, Kırım Sultanlarını bahane etmişler ve onlara *yaslanmışlardır*. Kırım çiftliği reayasının dışında itiraz edenlerin bazıları *bizler il çiftçisiyiz* diyerek; bazıları *bizler kasabada otururuz, hissemize düşeni kasabada verdik* diyerek ödemeyi reddetmişlerdir. Merkezi yönetim, bahanelerin hiçbirisini kabul etmemiş ve her kim olursa olsun defterde belirtilen miktarda ve belirlenen tevzi doğrultusunda ödemenin eksiksiz tahsil edilmesini emretmiştir. Hâlâ itiraz edenler olursa mutat olduğu üzere bunların ordu-yı hümayuna gönderilmeleri bildirilmiştir.⁸⁹

Bazı kayıtlardan ödemelerin yapılmama gerekçesi tespit edilememektedir. Yani sebebe veya bahaneye dayalı bir itiraz gözlenmemektedir. Bu yüzden bunların gerekçesiz bir şekilde itiraz ettikleri düşünülebilir. Mesela Köstendil sancağındaki kazalardan toplanması gereken 8972 kuruş nefir-i âmm ve beldar bedellerinin hepsinin tahsil edilmediğini bölgeye gönderilen mübaşir merkeze ilamla iletmiş, ancak herhangi bir sebep veya bahane ifade etmemiştir.⁹⁰

Köstendil'de ödeme konusundaki eksikliğin sebebi hükme yansımamıştır. Kolonya örneğinde ise doğrudan ve sebepsiz yere itiraz edildiği anlaşılmaktadır.

89 BOA, MAD.d., 8482, s. 13.

90 BOA, MAD.d., 8482, s. 84, h. 3.

Buradaki yükümlülerin bir bölümü herhangi bir mazeret sunmaksızın kendilerine gelen emre itaat etmeyeceklerini alenen dillendirmişlerdir. Kolonya naibinin arzında bu durum açıkça ifade bulunmaktadır. Kazalarına üç nefer beldar, iki nefer nefir-i âmm bedeli tahsil etmek üzere mübaşir Abdullah gönderilmiştir. Abdullah, fermanı *ayan-ı vilayet* huzurunda okuduktan sonra; katılımcılar, *işittik ve itaat ettik* diyerek ödemeyi gerçekleştireceklerini güçlü bir şekilde ifade etmişlerdir. Ancak reyadan bazısı, emre itaat etmeyeceklerini bildirip *nefir-i âmm bizim için değildir itaatimiz yokdur* diye cevap vermiştir. Bunların nefir-i âmmın kendilerini neden bağlamadığını düşündüklerine dair bir ifade belgede yer almıyor. Her halükârda devletin bu tarz direnç gösterilerine pabuç bırakacak hali yoktur. Tahsilat konusunda itiraz edenlerin yakalanıp hapsedilerek toplanan para ile cezalarının verilmesi için gönderilmeleri istenmiştir.⁹¹

Bu konuyla dolaylı ilgili bir diğer husus, nefir-i âmm bedeli tahsilatına üçüncü kişilerin mâni olmasıydı.⁹² Bunlar bazen mükellefler bazen de bölge ileri gelenleri oluyordu. Bir kayıt, bedelin tahsilatına mâni olanların *ayan-ı vilayet* ve iş erleriyle başkaca kişilerin olduğunu bildirmektedir.⁹³ Mübaşirler dirençle karşılaştıkları zaman durumu merkeze ilamla bildiriyorlardı. İlam doğrultusunda hüküm gönderiliyor ve yukarıda müteaddit defalar zikredildiği üzere tahsilata sebepli-sebepsiz mâni olanların ödemeleri gereken miktarda akçeyle beraber *ordu-yı hümayuna* gönderilmeleri emrediliyordu.⁹⁴

E. Zulüm İddiaları ve Usulsüzlükler

Osmanlı Devleti'nde ahaliden vergi toplama işlemlerinde genellikle karşımıza çıkan zulüm olgusu nefir-i âmm bedeli tahsilatında da görülmektedir. Vergiyle ilgili zulümlerin klasik uygulaması olan tahsil işinden sorumlu kişilerin devletçe belirlenen miktardan daha fazla para talep etmesi, nefir-i âmm bedeli uygulamalarında da karşılaşılan olaylardandı.⁹⁵ Nefir-i âmm uygulamasını bahane ederek haksız gelir elde etmenin bir diğer yöntemi ise nefir-i âmm yoluyla asker toplanması emri bir bölgeye geldiği zaman, herhangi bir vergi talep edilmediği halde

91 BOA, MAD.d., 8482, s. 97, h. 2. Başka örnekler için bkz. BOA, MAD.d., 8482, s. 114, h. 5, h. 6.

92 BOA, MAD.d., 8482, s. 6, h. 3.

93 BOA, MAD.d., 8482, s. 114, h. 5.

94 BOA, MAD.d., 8482, s. 52, h. 1, h. 2, h. 3; s. 54, h. 5; s. 79, h. 7; s. 84, h. 3.

95 BOA, AŞD, 12, s. 28, h. 131; s. 32, h. 157; BOA, AŞD, 13, s. 5, h. 2; s. 149, h. 1.

ahali üzerine nefir-i âmm bedeli/vergi tevzi⁹⁶ edilmesi idi. Ayrıca herhangi bir vergi mevzu bahis edilmeden nefir-i âmm yoluyla cepheye sürme tehdidiyle zorla akçe alınarak da ahaliden haksız kazanç elde edildiği anlaşılmaktadır.⁹⁷ İşin ilginç yanı 1689 sonrası yani Köprülüzâde Fazıl Mustafa Paşa'nın bu vergiyi kaldırmasından sonraki tarihlerde bile nefir-i âmm bedeliyle ilgili zulüm hadiseleriyle karşılaşmıştır. *Bedelin* kalkmasına rağmen yani böyle bir verginin toplanmasına yönelik herhangi bir ferman veya emir yokken dahi nefir-i âmm akçesi adıyla reyadan vergi talep edenler olmuştur.⁹⁸

Nefir-i âmm bedelinden kaynaklı zulüm uygulamalarından bir diğeri, mükellef olmayan muaf reaya üzerine bu verginin yüklenme çabasıdır. Samakov kazasına bağlı Dağ adlı köy reayasının itirazı bu konuyla ilgili olmuştur. Dağ köyü kadimden *mefrûzu'l-kalem ve maktû'u'l-kadem min külli'l-vücûh serbesttir* ve avarız hanesi yoktur. Samakov ahalisi, deftere aykırı bir şekilde kendilerine ait iki avarız hanesini bu köy üzerine yüklemiştir. Bunun dışında bölgedeki diğer resmi görevliler, serbest köy olmasına rağmen birçok haksız bedel talebinde bulunmuşlardır. Bunlardan birisi de nefir-i âmm bedeliydi. Köylünün isteği, kendilerinden haksız yere alınan paraların iade edilmesidir. Haremeyn-i Şerifeyn evkafı nazırı Darüssaade ağası el-Hac Mustafa'nın arzı üzerine durum tahkik edilmek üzere mevkûfât defterlerinden incelenmiş, köylüler haklı bulunmuş ve haklarının iade edilmesi için emr-i şerif verilmiştir.⁹⁹

Verginin tahsili sırasında tahsildarlar, onların adamları veya hariçten bazı kişilerin haksız kazanç esaslı zulme varan usulsüzlükleriyle karşılaşmıştır. Yanbolu kazasından nefir-i âmm bedeli toplamakla görevlendirilmiş İbrahim'in merkeze gönderdiği arzuhali bu konuya güzel bir örnektir. İbrahim defter gereğince verginin toplanması için Osman adlı şahsı vekil olarak göndermiştir. Osman bedeli topladıktan sonra ayan-ı vilayetten bazıları Osman'ın tahsil ettiği parayı elinden alarak *ekl ü bel'* etmişlerdir. Bunlardan başkaca kimselerin de toplanan nefir-i âmm bedelini zorla aldıkları arzuhalde bildirilmiştir. Merkez böyle bir duruma izin veremeyeceği için kimin zimmetinde nefir-i âmm bedeli kalmış ise görevlilerin tahsil etmesini

96 BOA, AŞD, 29, s. 209, h. 924; BOA, MD, 99, s. 1, h. 1.

97 BOA, AŞD, 16, s. 248, h. 1180.

98 BOA, AŞD, 21, s. 339, h. 1408; Necati Gültepe, "H. 1106-1107 Tarihli Mühimme Defterlerine Göre Devlet Kararları" (yüksek lisans tezi), İstanbul Üniversitesi, 1992, s. 37-8/h. 65.

99 BOA, İE. EV., 22-2657/1.

emretmiştir.¹⁰⁰ Bu tarz problemler ahali tarafından merkeze şikâyet yoluyla bildirilirdi. Şikâyetler; genelde *ayan-ı vilayet* ile bazı *zî-kudret* kişilerin toplanan paraları *yediğini*, bu kişilerin reaya fukarasına hiçbir yardımlarının olmadığını ve ayrıca bazı kimselerin de tevzi edilen paranın tahsiline engel olduklarını bildiriyordu.¹⁰¹

Diğer bir usulsüzlük biçimi, herhangi birisinin bedel yükümlülüğünü bir başkası üzerine yıkarak ondan tahsil etme çabasıydı.¹⁰² Mesela nefir-i âmm bedeli tahsiline gelen görevli, ayana *sayir kimesnelerin tekâlifin dahi sizden alurum* diye baskı yapabiliyordu.¹⁰³ Buna benzer türde usulsüzlüğü vergi mükelleflerinin kendi aralarında yapmaya çalıştığı anlaşılıyor.¹⁰⁴ Mükelleflerin başka türlü usulsüz uygulaması ise haksız yere muafiyet talebinde bulunarak ortak tahsilata katılmayıp diğerlerinin yükünün artırılmasıydı.¹⁰⁵ Bu tür usulsüzlükler yukarıda ele alınan direncin başka bir versiyonu olarak değerlendirilebilir. Ancak buradaki direnç, doğrudan devlete karşı olmayıp usulsüzlük yoluyla birbirlerine karşı gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

Sonuç

Bu çalışma, Osmanlı Devleti'nin savaş için maddi kaynaklara her zaman-kinden daha fazla ihtiyaç duyduğu Kutsal İttifak Savaşlarında bunları ahalden temin etmek maksadıyla nefir-i âmm bedelini hayata geçişi ve uygulamasını konu edinmiştir. Nefir-i âmm ilanı, savaşı yönetenlerin toplumdan savaşa daha fazla katkı sağlamalarını talep etmek için sağlam bir meşruiyet sunmuştur. Bu kapsamda 30 bin civarında asker sefere sürülmüştür. Nefir-i âmm, sadece sefere asker sürülmesi için değil savaş finansmanı için de kullanılmıştır.

Bedel uygulamasının hayata geçirilişi 1688 yılı sonları olmuştur. Bu tarih öncesinde hem cephedeki başarısızlıklar hem de buna bağlı şekilde merkezdeki istikrarsızlık, mali bir bunalıma ve hazinenin boşalmasına sebep olmuştu. Bunalıma son vermek maksadıyla birçok mali düzenleme yapılmıştır. Düzenlemelerin ortak noktası, ahalden daha fazla vergi tahsilini hedeflemesiydi. Bunlardan birisi

100 BOA, MAD.d., 8482, s. 6, h. 2

101 BOA, MAD.d., 8482, s. 6, h. 3.

102 BOA, AŞD, 12, s. 105, h. 478.

103 BOA, AŞD, 13, s. 149, h. 1.

104 BOA, AŞD, 12, s. 105, h. 478.

105 BOA, AŞD, 13, s. 149, h. 1.

olan nefir-i âmm bedeli, avarız türü bir vergi olarak avarızdan muaf olmayan ve avarız hanesine kayıtlı bulunan Rumeli ahalisinden tahsil edilmiştir.

Hicri 1100 yılında tahsil edilen toplam meblağ, hazinenin yıllık gelirinin yaklaşık %3,28'ine tekabül etmektedir. Ancak ilginç bir şekilde içerisinde nefir-i âmm bedelinin de bulunduğu yeni tarh edilen vergiler, 1100 yılı toplam hazine gelirini anlamlı şekilde artırmış görünmüyor. Bu konunun vuzuha kavuşturulması gerekmektedir. Yapılacak yüzeysel bir değerlendirme ile içerisinde bulunulan mali istikrarsızlık ve siyasi belirsizliğin bu sonucu doğurduğu söylenebilir. Ancak şurası gerçek ki nefir-i âmm kapsamında tahsil edilen meblağ; ulufeli askerlerin bir kısmının maaşlarının karşılanması, paralı asker ve mühimmat temini, Tuna üzerine köprü inşası, zahire tedariki, ordu yükünün nakliyatı ve ordunun konaklaması gibi masraflara katkı sağlamak üzere kullanılmıştır. Elbette ki bunların tüm masraflarını nefir-i âmm bedeli finanse etmemiş, sadece bu kalemlerdeki giderlerin bir kısmına katkıda bulunmuştur.

Nefir-i âmm bedeli tahsilatı sürecinde bazı mükelleflerin devletle pazarlık ve direnç konusunda çeşitli kanalları zorladıkları anlaşılmaktadır. Direnç, genellikle ödeme güçlüğünden kaynaklı gözüксе de muafiyet ve askerîlik gibi bahaneler ile doğrudan ve gerekçesiz bir şekilde karşı duruş şeklinde de kendini göstermiştir. Ancak direnç hadiseleri, tahsilatı büyük oranda olumsuz etkileyecek bir çapa erişmemiştir. Bunun böyle olmasında devletin hiçbir surette haklı-haksız taleplere müsamaha göstermemesi etkili olmuştur. Tüm bu taleplere karşı devlet, tahsilatın gerçekleşmesi için kimi zaman cebre dayalı tavizsiz bir politika izlemiş ve merkezce beklenen tahsilatlar büyük oranda gerçekleşmiştir.

Osmanlı-Kutsal İttifak Savaşlarında Bir Savaş Finansman Kaynağı Olarak Nefir-i Âmm Bedeli (1688-1689)

Öz ■ Osmanlıların 1683'te Viyana önlerindeki yenilgisi, Avrupa'da *Kutsal İttifak* adıyla bir haçlı birliğinin doğmasına neden oldu. İttifaka karşı yapılan savaşlarda Osmanlı Devleti, Macaristan'da ve Mora'da toprak kaybetmeye başladı. 1686'da kayıplar sarsıcı boyutlara erişince *nefir-i âmm* ilanına gidildi. Bundan sonra cihada katılmak Müslümanlar için fıkhen *farz-ı ayn* haline gelmiş ve bir nevi seferberlik hayata geçirilmiştir. Nefir-i âmm, ahaliye askeri olduğu kadar mali yükümlülükler de getiriyordu. Bu kapsamda 1688'de *nefir-i âmm bedeli* adıyla yeni bir vergi tarh edildi. Çalışmada Osmanlı Devleti'nin nefir-i âmm bedeli uygulaması çerçevesinde hazine gelirlerini artırma çabası incelenmiş ve bu *bedelin* savaşın sürdürülebilirliğine yaptığı mali katkı ile yeni vergiye karşı toplumun gösterdiği tavır üzerine yoğunlaşmıştır. İncelemeler neticesinde nefir-i âmm bedeli kapsamında devletin toplam gelirlerinin %3,28'ine tekabül eden bir katkının sağlandığı ve verginin toplanması esnasında ahalinin kayda değer bir muhalefet sergilemediği sonucuna varılmıştır.

Anahtar kelimeler: seferberlik, savaş finansmanı, vergilendirme, avarız, vergiye direnme.

Kaynaklar

A. Arşiv Kaynakları

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA, Ali Emiri, Sultan II. Süleyman (AE.SSUL. II)

BOA, Atik Şikâyet Defteri/AŞD (A.DVNS.ŞKT.d), 12, 13, 16, 21, 29.

BOA, Bâb-ı Defteri, Mevkûfat Kalemî Defteri (D.MKF.d), 27637.

BOA, Beylikçi Kalemî Belgeleri (A.DVN), 191, 192, 193.

BOA, Bolu Şer'îye Sicili (MŞH. ŞSC. d.), 2102.

BOA, Cevdet-Askeriye (C.AS.)

BOA, İbnülemin-Evkaf (İE.EV)

BOA, İbnülemin-Maliye (İE.M)

BOA, Kâmil Kepeci Defterleri (KK.d.), 159, 1717, 2002, 2724, 2727.

BOA, Maliyeden Müdevver Defterler (MAD.d.), 8482.

BOA, Manisa Şer'îye Sicili (MŞH. ŞSC. d.), 6578.

BOA, Mühimme Defterleri/MD (A.DVNS.MHM.d), 98, 99.

BOA, Rodoscuk Şer'îye Sicili, (MŞH. ŞSC. d.), 7325.

B. Kaynak Eserler

- Anonim Osmanlı Tarihi (1099-1116/1688-1704)*, haz. Abdülkadir Özcan, Ankara: Türk Tarih Kurumu 2003.
- Defterdar Sarı Mehmed Paşa: *Zübde-i Vekayiât Tahlil ve Metin (1066-1116/1656-1704)*, haz. Abdülkadir Özcan, Ankara: Türk Tarih Kurumu 1995.
- Mehmed Raşid: *Tarih-i Râşid*, c. I, t.y.
- Üsküdarî Abdullah Efendi: *Vâkı'ât-ı Ruz-merre*, c. I, haz. Muzaffer Doğan, Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi 2017.

C. Araştırma ve İncelemeler

- Aycibin, Zeynep: *XVII. Yüzyıl Sadrazamlarından Köprülü-Zade Mustafa Paşa Döneminde Osmanlı Devleti'nin Siyasi ve Sosyal Durumu* (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi, 2001.
- Demir, Mesut: *1686-1687 (h. 1097-1098) Tarihli Atık Şikâyet Defteri'nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi* (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi, 2010.
- Gültepe, Necati: *H. 1106-1107 Tarihli Mühimme Defterlerine Göre Devlet Kararları* (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 1992.
- Oğuzoğlu, Yusuf: "Osmanlı Şehirlerindeki Halkın Vergi Yüğü Üzerine Bir Araştırma (1680-1700)", *Osmanlı Araştırmaları*, 15 (1995), s. 157-180.
- Orbay, Kayhan: "Vakıflar ve Merkez Arasında Gelir Aktarımları ve Savaş Finansmanı", *Vakıflar Dergisi*, 39 (2013), s. 75-88.
- Özel, Oktay: "17. Yüzyıl Osmanlı Demografi ve İskân Tarihi İçin Önemli Bir Kaynak: 'Mufassal' Avarız Defterleri", *XII. Türk Tarih Kongresi*, c. III, Ankara: Türk Tarih Kurumu 1999, s. 735-743.
- Sahillioğlu, Halil: "1683-1740 Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu Hazine Gelir ve Gideri", *VIII. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler*, c. II, Ankara: Türk Tarih Kurumu 1981, s. 1389-1406.
- Sahillioğlu, Halil: "Avarız", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, IV, 1991, s. 108-9.
- Sahillioğlu, Halil, "Süleyman II ve Ahmed II Dönemi Bakır Paraya Dayanan Enflasyon Devresi 1687-1691 (1099-1691)", *Türkiye Nümismatik Derneği Bülteni*, 10 (1982), s. 7-37.

- Tabakoğlu, Ahmet: “İmdadiye”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXII, 2000, s. 221-2.
- Tuğluca, Murat: “‘Kutsal İttifak’a Karşı ‘Kutsal Çağrı’: Osmanlı’da Cihad ve Nefir Âmm İlanı (1686)”, *HÜSBED*, IX/1 (2016), s. 299-317.
- Tuğluca, Murat: “1683-1699 Savaşlarında Nefir-i Âmm Halkı”, *SUTAD*, 40 (2016), s. 87-110.
- Tuğluca, Murat: *Devlet-Toplum İlişkileri Bağlamında Osmanlı’da Nefir-i Âmm Uygulaması (17. Yüzyılın Sonu ile 19. Yüzyılın İlk Yarısı)*, Kırşehir: TÜBİTAK Sonuç Raporu, Proje No. 114K903, 2017.
- Ulaş, Tayfun: *The İmdâdiyye Taxes in the Ottoman Finance* (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Bilkent Üniversitesi, 2018.
- Yılmaz, Fehmi, *The Life of Köprülü Fazıl Mustafa Pasha and His Grand Vizierate* (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Bilkent Üniversitesi, 1996.

Ekler

Ek 1: 2724 Numaralı Mevkûfât Defterine Göre Nefir-i Âmm Bedeli Ödemelerinin Hazineye Giriş Tarihleri ve Miktarları

Tarih	Gün	Miktar/Akçe
15.01.1689	Cumartesi	706.800
23.01.1689	Pazar	180.000
6.02.1689	Pazar	769.200
12.02.1689	Cumartesi	3.046.740
21.02.1689	Pazartesi	3.687.000
1.03.1689	Salı	4.272.000
8.03.1689	Salı	4.590.600
15.03.1689	Salı	1.022.460
23.03.1689	Çarşamba	800.000
4.04.1689	Pazartesi	390.000
1689		258.000
10.04.1689	Pazar	573.500
25.04.1689	Pazartesi	2.657.680
10.05.1689	Salı	444.000
21.05.1689	Cumartesi	67.300
31.05.1689	Salı	531.070
07.06.1689	Salı	120.000
19.06.1689	Pazar	743.060
3.07.1689	Pazar	110.640
28.07.1689	Perşembe	1.721.280
7.08.1689	Pazar	97.200
17.08.1689	Çarşamba	724.800
10.10.1689	Pazartesi	24.700
21.02.1689	Pazartesi	2.400.000
17.08.1689	Çarşamba	300.000
	Toplam	30.238.030

Ek 2: 2724 Numaralı Mevkûfât Defterine Göre Nefir-i Âmm Bedeli Tahsil Edilen Yerler ve Miktarları

Yer	Akçe
Gelibolu	72.000
Ferecik derliva-i gelibolu	48.000
Aynaroz liva-i Gelibolu	60.000
Keşan derliva-i Gelibolu	60.000
Şehirköy der liva-i Gelibolu	60.000
Baba-yı Atik	12.000
Bergos	30.000
Berkofça	180.000
Breznik	102.000
Cisr-i Ergene	117.370
Çorum (?)	60.000
Dimetoka	115.000
Doyran, Usturumca ve İslimye der liva-i Köstendil	470.640
İslimye, Aydos, Ahyolu, Mankalya, Karasu	1.324.920
Usturumca	48.480
Evreşe nam-ı diğer Kavak	30.000
Filibe	1.810.740
Gümülcine	1.200.000
Hacıoğlupazarı, Karinabad, Karasu, Aydos ve gayrihu derliva-i Silistre	1.482.760
Silistre, Pravadi, Varna, Balçık, gayrihu liva-i silistre	2.961.720
Karinabad der liva-i silistre	560.000
Havass-ı Mahmud Paşa	7.300
Hayrabolu	60.000
İznepol, Naslıç ve Karadağ derliva-i paşa	27.000
Kesriye? ve Köprülü, Kalkandelen, Pirlepe der liva-i üsküb	120.000
Üsküb, Köprülü, Kalkandelen, Pirlepe, der liva-i Üsküb	900.000
Razlık, Üsküb der liva-i paşa	200.???
Vize derliva-i Havsa	12.500
Kırkkilise der liva-i vize	48.000

MURAT TUĞLUCA

Malkara	61.200
Mankalya (?)	12.000
Nahiye-i Dündarlı (?) tabi-i kaza-i Adana (?)	52.800
Niğbolu	6.938.060
Pınarhisar	30.000
Saray	12.000
Selanik	2.360.880
Siroz	3.424.200
Siroz, Resne, Avrathisar ve gayrihu der livai-i paşa	120.000
Siroz, Temürhisar	2.400.000
Timürhisarı	150.000
Sofya	763.260
Tatarpazarı	1.379.500
Uzuncaabad Hasköy, Çirmen, Akçakızanlık, Zağra-i Cedid der livai-i Çirmen an kaza-i Zağra-i Atik ve Çirmen	353.700
Toplam	30.238.030